

MEDNARODNI SIMPOZIJ O TROCKEM

Wuppertal, 26.—29. marec 1990

Neutrudnemu univ. prof. v pokoju dr. Theodorju Bergmannu iz Stuttgarta nedvomno pripada zasluga, da je že drugič zbral prek sto raziskovalcev na mednarodnem posvetovanju, tokrat o Trockem. Tako kot pred letom in pol (Mednarodni simpozij o Buharinu; Zgodovinski časopis 1989, str. 129) je tudi tokrat organizacijski odbor pod njegovim vodstvom vzorno organiziral posvetovanje o Trockem v zahodnonemškem revirskem mestu Wuppertal-Barmen, rojstnem kraju Friedricha Engelsa. Mednarodnega simpozija z naslovom — »Leon Trocki — kritik in zagovornik sovjetske družbe« — se je udeležilo prek 130 raziskovalcev iz 19 držav (Evrope, ZDA, Kanade, Mehike, Avstralije, Izraela in Kitajske). Na posvetovanju smo z referenti sodelovali trije Jugoslovani — dr. Putnik Dajić (Institut za evropske studije, Beograd), dr. Marjan Britovšek in podpisani.

Simpozij o Buharinu (oktobra 1988) je sovpadal s stoletnico rojstva, petdesetletnico nasilne smrti ter s sodno, znanstveno, politično in moralno rehabilitacijo enega najpomembnejših sovjetskih marksističnih teoretikov in politikov dvajsetih let. Tudi letošnji simpozij o Trockem (1879—1940) je sovpadal s petdesetletnico njegove nasilne smrti, toda brez pričakovane sodne rehabilitacije. Ob tem se na posvetovanju izoblikovalo splošno mnenje, da Trockemu ni potrebna nikakršna znanstvena, politična in moralna rehabilitacija, saj se je Trocki — s svojimi lucidnimi in preroškimi deli — rehabilitiral sam.

Ob otvoritvi simpozija je bilo prebrano pismo Tamare Deutscher (žene pokojnega Isaaca Deutscherja, uglednega biografa Trockega in Stalina) udeležencem posvetovanja. V pismu je med drugim zapisala, da upa, da se bo ob ognjevitih debatah v Wuppertalu Trocki prikazoval v svoji resničnosti, z vsemi neoprostljivimi slabostmi in z vso titansko veličino. Dejstvo je, »da do današnjega dne, za razliko od drugih žrtev Stalinovih ostudnih zločinov, Trocki še ni bil rehabilitiran; do današnjega dne njegov ugled še ni bil povrnjen in v panteonu boljševiskih revolucionarjev je njegovo mesto še vedno prazno«.

Zaradi večje preglednosti je organizacijski odbor referente oziroma njihove referate razdelil na štiri tematska področja: v prvem smo obravnavali vlogo Trockega od oktobrske revolucije do njegove izključitve iz političnega življenja Sovjetske zveze, v drugem prispevek Trockega k analizi sovjetske družbe, v tretjem njegov marksizem, v četrtem pa ostalo problematiko, vezano predvsem na vpliv njegovih idej na posamezna družbena gibanja. Ze sama tematska področja nakazujejo bogatost teoretičnega in praktičnega dela Trockega; še več, če imamo v vidu soodvisnost njegovega dela s prostorom in časom, v katerem je živel, je takšen interdisciplinarni pristop za zgodovinarja še toliko dragocenejši. Prav je, da na tem mestu opozorim na nekatere najbolj odmevne referate.

V okviru prvega tematskega področja je Antonov-Ovsejenko ml. z referatom Trocki — Stalin — Antonov-Ovsejenko (fragmenti političnega boja) načel vprašanje vloge Trockega v revoluciji in državljanski vojni. Na omenjeno temo so sledili referati Poljakov (Zgodovinski institut, Moskva): Trocki v državljanski vojni; Wallach (Univerza Tel Aviv): Trocki in Rdeča armada; Trukan (Zgodovinski institut, Moskva): Trocki in oktobrska revolucija; Starcev (Pedagoški institut, Leningrad) in Vasecki (Institut marksizma-leninizma, Moskva): Lenin in Trocki ter Spirin (Institut marksizma-leninizma, Moskva) in Zhou Shang-wen (Univerza Shanghai): Trocki in Stalin. Referenti so si bili enotni v oceni, da Trockemu kot ustanovitelju Rdeče armade nesporno pripada osrednje mesto v organizaciji obrambe mlade sovjetske države neposredno po Oktobru. Poglede Trockega na sindikalno gibanje v obdobju vojnega komunizma so obravnavali Kössler (Sociološki institut, Münster): Trocki in militarizacija dela ter Dajić (Institut za evropske študije, Beograd) in Bordjugov (Institut marksizma-leninizma, Moskva): Trockijeva sindikalna koncepcija. Obračun s tedanjjo delavsko opozicijo, v katerem je sodeloval tudi Trocki, čeprav v pogojih državljanske vojne, je brez dvoma tista nedemokratična točka v življenju Trockega, o kateri ni hotel nikoli govoriti.

Precejšnje zanimanje je vladalo za referate, ki so se nanašali na Trockijevo kritiko partijske birokracije in Stalinovo teorijo o možnosti izgradnje socializma v eni deželi, kar je končno pripeljalo tudi do izključitve Trockega iz VKP/b/ in kasneje tudi do izgona iz Sovjetske zveze. Tako je Britovšek obravnaval v svojem referatu Dileme Novega kurza (objavljen bo v Zgodovinskem časopisu), isto problematiko je obravnaval tudi Zheng Yifan (Institut za zgodovino mednarodnega delavskega gibanja, Peking): Novi kurz 1923. Johnstone (London) je razgrnil problematiko debate o izgradnji socializma v eni deželi (1924—1927); Daniels (Zgodovinski institut, Vermont — ZDA) pa Trockijeve poglede na proletarsko demokracijo in partijsko birokracijo 1923—1927; Broué (Institut Leon Trocki, Grenoble, biograf Trockega) je spre-

govoril o oblikovanju in vlogi Združene opozicije (Trocki, Zinovjev, Kamenjev) v boju proti Stalinu, podpisani pa o izključitvi Trockega iz CK VKP/b/ (glej ta Zgodovinski časopis). V nadaljevanju so bili predstavljeni referati, ki so se nanašali na vlogo Trockega v Kominterni: Firsov (Institut marksizma-leninizma, Moskva) in Bayerlein (Aachen) sta obravnavala Trockijevo vlogo pri oblikovanju kominternske politike v začetku dvajsetih let, predvsem z vidika perspektiv svetovne proletarske revolucije; Haferstroh (Mehringov institut, Leipzig) njegovo vlogo pri oblikovanju kominternske taktike v pogojih svetovne gospodarske krize; Vatlin (Institut marksizma-leninizma, Moskva) pa je govoril o stališčih Trockega do fašistične nevarnosti in nujnosti oblikovanja Enotne fronte (1929—1933).

Referenti so predstavili še Trockijevo vlogo in njegove poglede na reševanje ekonomskih vprašanj tedanje sovjetske družbe v času NEP (Raptis — Atene, Shapiro — London in Selden — New York). Poudarili so, da je Trockijeva opozicija zahtevala gospodarsko vraščanje Sovjetske zveze v svetovni kapitalistični sistem, povečanje ritmov industrializacije, ki naj črpa sredstva za svoj razvoj iz povečanja davkov kulakom in nepmanom ter obenem zavračala možnost graditve socializma v eni deželi. Trockijeva opozicija je istočasno zahtevala razširitev in poglobitev demokracije v partiji ter napovedala boj zoper birokratizacijo partijskega in državnega aparata. O slednjih vprašanjih, ki so ohranila aktualnost vse do današnjih dni, so razpravljali: Mandel (Bruselj), Marie (Pariz), Maitan (Pariz) in Hürtgen (Berlin).

V okviru drugega tematskega področja so referenti analizirali Trockijevo kritiko tistih vzvodov v takratni sovjetski družbi, ki so pripeljali do oblikovanja sistema stalinizma, ki se je kasneje pod plaščem »leninizma« razširil na vse ostale socialistične države. Tako je Kozlov (Institut marksizma-leninizma, Moskva) načel vprašanje Trockijeve kritike sovjetskega termidorja in bonapartizma; Linden (Institut za socialno zgodovino, Amsterdam) je obravnaval Trockijeve teorije degeneracije delavske države; Löwy (Pariz) Trockijevo kritiko sovjetske birokracije; Mayzel (Tel Aviv) Trockijevo kritiko sovjetske službe državne varnosti ter Moreau (Ottawa) Trockijeve ocene možnosti izgradnje socializma v Sovjetski zvezi.

V tretjem tematskem področju so referenti opozorili na izredno bogato in raznovrstno idejno dediščino, ki nam jo je zapustil Trocki in ki ima svojo aktualno vrednost še danes. V tem kontekstu so referenti obravnavali vrsto različnih vprašanj. Tako je Knei-Paz (Jeruzalem) v svojem referatu orisal temeljne doneske Trockega k teoriji marksizma; Mora (Mexico) je razmišljal o Trockijevi teoriji permanentne revolucije; Mackenbach (Frankfurt) je govoril o pogledih Trockega na moralo, estetiko in filozofijo; Kan Ada (Uppsala) o pogledih na vlogo žene in družine; Steiner (Berlin) je govoril o Trockem kot sociologu; Traverso (Pariz) je razmišljal o Trockijevih pogledih na židovsko vprašanje v referatu z naslovom Potopis ne-židovskega Žida; Savelčev (Univerza Kazan) je govoril o Trockijevih vplivih na razvoj kulture v Sovjetski zvezi ter Lebedewa in Lehnert (Berlin) o Trockijevi kulturni koncepciji.

V zadnjem tematskem področju so referenti razmišljali, v kolikšni meri je »trockizem« vplival na kitajsko revolucijo — Benton (Univerza Leeds), Yin Xuyi (Peking); na špansko revolucijo — Goldfield (New York); na boj kolonialnih ljudstev — Casciola (Foligno). Sledil je zanimiv referat o odnosih med Trockim in Kollontajevo — Alexander Kan. V zaključnem delu simpozija so referenti spregovorili še o izdajah Trockijevih izbranih del in možnostih izdaje le-teh v vzhodnih deželah Evrope. V tem kontekstu je precej pozornosti vzbudil referat Kerstine Herbst (Berlin), ki je kritično spregovorila o obravnavi Trockega v sovjetski historiografiji do leta 1985.

Pričujoče poročilo zajema seveda samo nekaj ključnih misli in povzetkov iz najbolj odmevnih referatov. Ob tem moram poudariti, da so bili referati na visoki znanstveni ravni, snov so podajali eksaktno in argumentirano in z zanimanjem lahko pričakujemo zbornik s simpozija, kot so obljubili organizatorji (ob tem naj opozorim, da so organizatorji Buharinovega simpozija obljubo izpolnili, saj so prispevke z omenjenega simpozija izdali pod naslovom: »Liebling der Partei«, Nikolai Bucharin — Theoretiker und Praktiker des Sozialismus. Hamburg: VSA — Verlag, 1989). Ob tem bi veljalo še poudariti, da simpozij ni samo osvetlil življenje in delo tega velikega sovjetskega marksista ter mu tudi na ta način izkazal dolžno spoštovanje, pač pa je odprl tudi mnoga globlja vprašanja, ki so vezana na razvoj in perspektivo socializma; še več, kljub 70-letnemu »razvoju« socializma, je ta — zaradi neupoštevanja Trockijevih opozoril — še vedno na začetni točki.

Av gust Lešnik